

Σεπτέμβρης του 1968: ένα περιστατικό στο Παρίσι

*A l'usage des jeunes générations**

– Αντώνη!

– ...Βρε Αντωνάκη!

– Ε, καλά! Αυτό κι αν είναι από τα απερίγραπτα! Πώς άλλαξες έτσι, μωρέ Αντώνη; Τρόμαξα να σε καταλάβω με τα μακριά μαλλιά και το μούσι... Πώς εδώ πέρα, σύντροφε;

– Αντωνάκη, εσύ ρωτάς εμένα; Κανονικά εγώ είμαι αυτός που πρέπει να κάνει αυτή την ερώτηση. Εγώ, πώς να το κάνουμε... εγώ ζω κανονικά πια εδώ πέρα...

Ο άνθρωπος που πρόφερε αυτά τα λόγια είχε την εμφάνιση ορεσίβιου Κρητικού. Καθόταν σ' ένα γωνιακό τραπεζάκι, στο καφέ «Lutèce», δίπλα στο τζάμι που έβλεπε στο μπουλβάρ Σεν Μισέλ, μια μισοδιπλωμένη *Humanité* στην καρέκλα δίπλα του. Λιγότερο διαχυτικός από τον άλλο, ψηλός και γεροδεμένος, μακριά μαλλιά, παχύ μουστάκι, πυκνό μούσι και διαπεραστικό, βαθύ βλέμμα, γύρω στα σαράντα πέντε. Φορούσε στρατιωτικό τζάκετ. Στη δεξιά τσέπη, στο στήθος του, εξέιχε ένα στιλό κι ένα μπλοκάκι σημειώσεων «Gibert Jeune» με ξεθωριασμένο εξώφυλλο. Έπινε κόκκινο κρασί, κάπνιζε Ζιτάν, από τα κίτρινα.

– Μα... από πότε; έκανε με ειλικρινή απορία ο Τόνι, επειδή από το Κόμμα είχε την πληροφορία ότι απ' τη στιγμή που ξέσπασε η δικτατορία, τα ίχνη του Αντώνη του Μπόγα, του απείθαρχου αντάρτη από την Ικαρία (που μετά τον εμφύλιο έμεινε κρυμμένος και κυνηγημένος στα βουνά του νησιού ως το πενήντα πέντε) είχαν χαθεί οριστικά. Μερικοί είχαν φτάσει να πούνε ότι, στην απόπειρά του να το σκάσει από την Ελλάδα, είχε κιόλας σκοτωθεί.

– Ας τα αυτά, μωρέ Αντωνάκη, τα “από πότε και από πότε”... έκανε πολύ σοβαρά ο Μπόγας κοιτάζοντάς τον ίσια στα μάτια. Δεν ωφελούν αυτά...

– Καλά, κι εδώ πέρα δεν έχεις καμία επαφή με τους δικούς μας; έσπευσε να ρωτήσει κουτοπόνηρα ο Τόνι, ρίχνοντας μια κλεφτή ματιά στην εφημερίδα.

– Πας φιρί φιρί να τ' ακούσεις μου φαίνεται, απάντησε νευρικά ο Μπόγας, αναμετρώντας κιόλας τις αλλαγές στο σουλούπι τού συνομιλητή του με το βλέμμα Ινδού ράφτη. Είχε να τον δει από το εξήντα τέσσερα. Στην πορεία Ειρήνης. Στο τέλος της πορείας τα πλήθη συνέρεαν στο πεδίο του Άρεως για τις καθιερωμένες ομιλίες. Εκεί ο καημένος ο Αμπατιέλος, που δεν

* Για να χρησιμέψει στις νέες γενιές.

είχε κλείσει ούτε μήνα έξω από τη φυλακή, σωριάζεται λιπόθυμος απ' την εξάντληση. Μαζεμένα σαράντα χιλιόμετρα χωρίς σπουδαία διαλείμματα, έβρεχε και συνέχεια εκείνη τη μέρα, πολλή κούραση για το αγύμναστο για τέτοια κακουχία σώμα του, δεν άντεξε. Ο Μπόγας, που έτυχε να στέκεται πίσω του, τον συγκράτησε με πολύ κόπο, ήταν βαρύς.

– Πες μου καλύτερα, ρώτησε με τη σειρά του ο Μπόγας, αποφεύγοντας να του θυμίσει το περιστατικό της πορείας, εσύ τι κάνεις; Πώς από δω;

– Είμαστε στην Αγγλία πάλι, με τη Μπέτι, σκαστός απ' την Ελλάδα, ξέρεις, για το αντιδικτατορικό μέτωπο... Πρέπει να βάλουμε ένα χεράκι και στο εξωτερικό. Εδώ είμαι περαστικός. Βγήκα να κάνω καμιά βόλτα. Μ' αρέσει το Παρίσι, μου θυμίζει τα νιάτα μου. Είχα έρθει εδώ πριν τον πόλεμο, πάλι περαστικός. Φεύγω αύριο. Παίρνω αεροπλάνο για τις ανατολικές χώρες...

– Α! η Μπέτι. Σπουδαία γυναίκα. Πρέπει να είναι σπουδαία γυναίκα ε; Έχει τσαγανό αυτή η γυναίκα! Είσαι τυχερός, Αντωνάκη, τυχερός που βρέθηκες δίπλα σε τέτοιον άνθρωπο... έκανε ο Μπόγας, αδιαφορώντας για όλες τις υπόλοιπες πληροφορίες, ενώ το βλέμμα του κάπως σκοτείνιασε λες και θυμήθηκε κάτι δικό του, κάτι στενόχωρο. Έστρεψε για μια στιγμή το κεφάλι του έξω, στην αδιάκοπη κίνηση των φοιτητών στο μπουλβάρ.

– Το ξέρω, Αντώνη, το ξέρω... απάντησε ο Τόνι και κατέβασε κι αυτός θλιμμένα το μεγάλο του σαγόνι μέχρι το στήθος, σαν να ένιωθε ενοχές για την καλή του τύχη. Αμέσως όμως όρθωσε πάλι το κεφάλι, λες και θυμήθηκε κάτι που έπρεπε οπωσδήποτε να ρωτήσει και είπε πάλι κουτοπόνηρα:

– Εσύ, Αντώνη μου; Μόνος; Μόνος ζεις εδώ πέρα;

– Μάλιστα, ήταν η κοφτή απάντηση του άλλου που, αλλάζοντας απότομα θέμα, ρώτησε σαν να θυμήθηκε κι αυτός κάτι με τη σειρά του:

– Στις ανατολικές χώρες είπες; Δηλαδή για πού ακριβώς “σύντροφε”;

– Πάω στον «Μπελογιάννη» ... έκανε διστακτικά ο Τόνι.

– Χαχαχα! Στον «Μπελογιάννη»! Χαχαχα!, έκανε ξανά ο Μπόγας, μορφάζοντας περίεργα λες και πονούσε στο σκατάκι του, ώστε... στον «Μπελογιάννη»! Σε τσάκωσα πουλάκι μου! Πας για κήρυγμα “σύντροφε”; Θα τους εξηγήσεις, φαντάζομαι, ότι τα τανκς τον Αύγουστο ήταν κάτι αναπόφευκτο: πώς θα μπορούσε το σύμφωνο της Βαρσοβίας ν' αφήσει τη δύστυχη Τσεχοσλοβακία “αβοήθητη εμπρός στον αυξανόμενο κίνδυνο αστικοποίησης” που προκάλεσε η Άνοιξη της Πράγας...; Ωραία δεν τα λέω; Πέτυχα διάνα, έτσι; Πρόσεξε, καημένε μου, γιατί εκεί πέρα έχει σηκωθεί πολλή αγανάκτηση... Αν έχεις κατά νου να τους σερβίρεις τέτοια παραμύθια δεν είναι σίγουρο ότι θα έχεις την καλύτερη υποδοχή!

Ο Τόνι δεν πρόλαβε να απαντήσει σ' αυτή την πρόκληση. Δυο νεαροί άντρες, ο ένας γύρω στα είκοσι ο άλλος γύρω στα τριάντα, μπήκαν φουριόζοι εκείνη την ώρα στο καφέ και διέκοψαν την κουβέντα τους.

– Σύντροφε Αμπατιέλο, εσείς; έκανε ο μεγαλύτερος σπεύδοντας προς το μέρος του με φανερό θαυμασμό. Είμαι ο Θόδωρος Κάγκαλος, απ' την οργάνωσή μας εδώ πέρα! Σας ξέρω, έχω δει και τόσες φωτογραφίες σας... κάθε φορά που ερχόταν η συντρόφισσα Μπέτι στην Ελλάδα, και ύστερα με το Διάβημά της και... Ο θαυμασμός του νεαρού «Λαμπράκη» ξεχείλιζε – τόσο που έσπευσε να εξηγήσει, εν είδει διαπιστευτηρίων, ότι η δικτατορία τού είχε αφαιρέσει την ελληνική ιθαγένεια κι ότι, το σπουδαιότερο, συμμετείχε τον περασμένο Φεβρουάριο στη διευρυμένη Ολομέλεια του Κόμματος στη Βουδαπέστη ως παρατηρητής από την κομματική οργάνωση Παρισίου. Τα είπε όλα αυτά χωρίς ανάσα κι ύστερα σύστησε τον νεαρό φίλο του (φοιτητής του σ' ένα σεμινάριο στη Σορβόνη) χτυπώντας τον προστατευτικά στην πλάτη, σπεύδοντας όμως να προσθέσει μ' ένα πονηρό χαμόγελο: δεν είναι δικός μας αλλά είναι “καλό παιδί”.

– Βενιαμίν Σανιδόπουλος... έκανε αυτός συγκρατημένα καθώς έδινε το χέρι του στον Αντώνη. Ο Τόνι, πολύ εγκάρδιος, πήγε τότε να συστήσει τον Μπόγα κανονικά αλλά εκείνος του έσφιξε με νόημα το χέρι πάνω στο τραπέζι ενώ ταυτόχρονα στράφηκε στους νεαρούς, προσφέροντας μ' ένα δεκτικό χαμόγελο το άλλο του χέρι:

– Το λοιπόν, Αντώνης κι εγώ.

– Δεν μου λες, Σανιδόπουλος είπες; έσπευσε τότε να ρωτήσει τον νεαρότερο ο Τόνι, ενώ με μια απότομη κίνηση (που συνόδευε ένα ενοχλημένο βλέμμα προς τον Μπόγα) απελευθέρωνε το χέρι του. Ο νεαρός κούνησε καταφατικά το κεφάλι του.

– Τι δουλειά κάνει ο πατέρας σου; επέμεινε ο Τόνι. Ο νεαρός έκανε ασυναίσθητα ένα μικρό βήμα πίσω πριν απαντήσει με φανερή δυσφορία:

– Συνταξιούχος είναι τώρα. Στην αστυνομία υπηρετούσε παλιά...

– Τι θες τώρα κι ανακρίνεις το παιδί; επενέβη ο άλλος Αντώνης. Δεν διαλέγεις τον πατέρα σου, πρόσθεσε, κοιτάζοντας με συμπάθεια τον νεαρό.

– Όχι, βρε παιδί μου, δεν θέλω να... όμως πες μου κάτι ακόμα, συνέχισε απτόητος ο Τόνι, μήπως... λέω, μήπως ο πατέρας σου υπηρέτησε καθόλου στην Κεφαλονιά;

– Όχι, απ' όσο ξέρω, αλλά ζει ένας θείος Σανιδόπουλος εκεί, ξάδελφος του πατέρα μου, δουλεύει στις φυλακές, στο Αργοστόλι, έχω να τον δω από παιδί, ήμασταν εκεί για διακοπές τότε που έγιναν οι σεισμοί και–

– ...Και στους σεισμούς αγόρι μου, τον διέκοψε απότομα ο Τόνι δυναμώνοντας τη φωνή του (ενώ περιέφερε ένα θριαμβευτικό βλέμμα από τον Μπόγα στους νεαρούς και πάλι πίσω) τους βγάλαμε *εμείς* από τα συντρίμια – τον θείο σου και τον πατέρα σου, τους είχαν πλακώσει οι πλάκες, κόντευαν να πεθάνουν οι άνθρωποι...! Τι μικρός που είναι ο κόσμος! Τι μικρός που είναι ο κόσμος! – είδες, μωρέ Αντώνη; επανέλαβε ο Τόνι καθώς το πρόσωπό του φωτίστηκε από μια άφατη παιδική χαρά.

Μετά από αυτή την αναπάντεχη γνωριμία, που είχε ως αφετηρία τη διάσωση του Τζίμι Σανιδόπουλου, οι νεαροί κάθισαν μαζί τους στο τραπέζι. Παραγγέλθηκαν κρασί και σάντουιτς και σύντομα άρχισε μια συζήτηση θυελλώδης. Σεπτέμβρης του εξήντα οχτώ και το Παρίσι ήταν ακόμα ταραγμένο, ανήσυχο, θερμό – παρόλο που οι εκλογές του Ιούνη είχαν επαναφέρει θριαμβευτικά τους γκολικούς στην εξουσία, ή μάλλον, ακριβώς γι' αυτό.

Ο Τόνι σχεδόν δεν καταλάβαινε τίποτε. Τα του γαλλικού Μάη τα ήξερε απέξω απέξω. Μόλις τον Ιούνη είχε βγει παράνομα απ' την Ελλάδα κι είχε άλλες έγνοιες μέχρι να φτάσει Αγγλία, με κυριότερη τη διάσπαση του Κόμματος τον περασμένο Φλεβάρη. Όλος αυτός ο άναρχος «μικροαστικός σαματάς της βολεμένης νεολαίας» (έτσι ακριβώς ονόμασε τον Μάη: «μικροαστικός» κλπ.) δεν σήμαινε, απ' όσο ο ίδιος μπορούσε να καταλάβει, «τίποτε το σοβαρό για το “προοδευτικό κίνημα”». Διατύπωσε αυτή την άποψη νέτα σκέτα (με κάποιο αδιόρατο εκνευρισμό), πετώντας στον αέρα κι ένα μικρό πυροτέχνημα: μια συγκεχυμένη πολιτική φρασούλα που κανείς στο τραπέζι δεν αντιλήφθηκε για ποιο ακριβώς λόγο ειπώθηκε, αλλά που περιείχε τη δραματικών διαστάσεων λέξη: ΟΠΟΡΤΟΥΝΙΣΜΟΣ. Λέξη που, εκείνη την εποχή, περιέκλειε στο συμπυκνωμένο της νόημα την ίδια εκρηκτική δύναμη για έναν αριστερό όπως παλιότερα η λέξη «πράχτορας».

Σε απάντηση ο Μπόγας έκανε ψύχραιμα λόγο για έντεκα εκατομμύρια εργάτες. Τα δύο τρίτα των εργατών στη Γαλλία. Σε γενική απεργία δύο εβδομάδων. Το κυριότερο: χωρίς να περιμένουν έγκριση από τα συνδικάτα, τη CGT* κλπ. Μέσα από αυτοδιαχειριζόμενες συνελεύσεις στους χώρους δουλειάς. Πρώτη φορά συνέβαινε κάτι τέτοιο. Μίλησε για τα εργοστάσια της αυτοκινητοβιομηχανίας, με πρώτο και καλύτερο της Ρενό. Για την απεργία στα μέσα μεταφοράς, στο τρένο, στο μετρό, παντού. Για την απεργία ακόμα και των αγροτών. Παρέθεσε γεγονότα που δεν είχαν την παραμικρή σχέση με τη “βολεμένη νεολαία” του

* *Confédération générale du travail*, η μεγαλύτερη Εργατική Συνομοσπονδία της Γαλλίας, που τότε ελεγχόταν από το Κομμουνιστικό Κόμμα. Η άλλη μεγάλη συνομοσπονδία είναι η CFDT (*Confédération française démocratique du travail*) που τότε ελεγχόταν από το Σοσιαλιστικό κόμμα του Μιτεράν.

Αμπατιέλου. Ακόμα κι ο σύντροφος και θαυμαστής του τελευταίου, ο Θόδωρος, δεν μπορούσε να αμφισβητήσει αυτά τα γεγονότα.

– Αν το καλοσκεφτείς, συνέχισε ακάθεκτος ο Μπόγας, ο Μάης δεν διαφέρει και πολύ απ’ τα δικά μας τα Ιουλιανά. Είχε την ίδια λαϊκή συμμετοχή και την ίδια δυναμική να γίνει κάτι άλλο, κάτι σπουδαιότερο, πέρα από κομματικές δοσοληψίες. Εδώ, εκ πρώτης όψεως, ήθελαν απλώς να διώξουν τον Ντε Γκολ και το σινάφι του. Παρόμοια στην Ελλάδα ο κόσμος ζητούσε να διώξει τον βασιλιά και το παρακράτος του της δεξιάς. Και στις δύο περιπτώσεις όμως, ο κόσμος που κατά βάθος είχε κουραστεί από τα κόμματα, ποθούσε κάτι περισσότερο: μια μεταπολίτευση, κάτι καινούργιο.

Στη Γαλλία, οι φοιτητές κι οι πιο φωτισμένοι τους διανοούμενοι οραματίζονται εδώ και καιρό μια διαφορετική κατάσταση: την ανατροπή της κυρίαρχης κουλτούρας. Ως προς τα πάντα, παντού. Κι είναι αλήθεια πως κάτι καταφέρνουν. Παρόλο που ο Μαλρό, ο Ντεμπρέ και οι πολιτικάντες του ΚΚΓ έβαλαν όλοι μαζί γερή πλάτη στον γερασμένο γκολισμό, η κοινωνία ερήμην τους έχει κιόλας τραβήξει σε διαφορετική πορεία, άλλαξε απαιτήσεις, εκμοντερνίστηκε, με την πραγματική έννοια του όρου. Η βία των ημερών την πήγε ένα βήμα πιο μπροστά. Κανείς δεν μπορεί να το αρνηθεί αυτό. Το διαπιστώνεις, κάθε μέρα, παντού. Στη δουλειά, στον δρόμο, στη νεολαία, παντού... Ακόμα κι αυτή η γριά αλεπού, ο Ντε Γκολ, κάτι κατάλαβε και στο διάγγελμά του μίλησε για κρίση του πολιτισμού. Μόνο το ΚΚΓ δεν κατάλαβε τίποτε...

Κανείς δεν τον διέκοψε όση ώρα μιλούσε. Ο Θόδωρος βρέθηκε σε φανερή αμηχανία. Κυρίως επειδή δεν μπορούσε με τίποτε να φανταστεί τον σύντροφο Αμπατιέλο να μην αντιδρά δυναμικά σε αριστερούς συντρόφους που, ακόμα κι αν δεν σκέφτονται “οπορτουνιστικά”, οπωσδήποτε τοποθετούνται τόσο διαφορετικά από την επίσημη κομματική γραμμή. Κι αυτό, μάλιστα, ύστερα από την τόσο πρόσφατη διάσπαση και το κύμα «αναθεωρητισμού». Κι ήταν αρκετά έξυπνος για να καταλαβαίνει τον συλλογισμό του Μπόγα.

– ...Όμως στην Ελλάδα η Αριστερά τρώει τα παιδιά της... τερμάτισε απότομα ο τελευταίος τον συλλογισμό του και έστρεψε πάλι το μελαγχολικό του πρόσωπο κατά το μπουλμπάρ (απογοητεύοντας τον Θόδωρο που, γοητευμένος από τον άγνωστο πρώην σύντροφο, περίμενε κάποια συνέχεια).

– Γιατί τόση ηττοπάθεια, βρε Αντώνη; ήταν το μόνο που βρήκε να σχολιάσει ύστερα απ’ όλα αυτά ο Τόνι τρεμοπαίζοντας τα μάτια του λες και βγήκε απότομα από κάποιο λήθαργο.

– Τώρα μάλιστα. Είπες τη σωστή κουβέντα. Για ποια ακριβώς ηττοπάθεια μιλάς, μωρέ Αντωνάκη; Ξέχασες κιόλας τα «πέντε σημεία»; Τι έλεγαν ΕΔΑ και Κόμμα στους Λαμπράκηδες

(κι έδειξε τον Θόδωρο), που στα Ιουλιανά ζητούσαν –ζητούσαμε δηλαδή– δημοψήφισμα για τον βασιλιά; Αυτό κι αν ήταν ηττοπάθεια...

– Με συγχωρείτε, διέκοψε διστακτικά ο Σανιδόπουλος τον Αντώνη, τι είναι τα «πέντε σημεία»;
– Ένα πρόγραμμα κοινής δράσης που κατέβασε η ΕΔΑ λίγους μήνες πριν τη χούντα για να προλάβει τη δικτατορία κλπ., του απάντησε κάπως δασκαλίστικα ο Θόδωρος, προλαβαίνοντας τον Μπόγα και κοιτάζοντας προς τον Τόνι για συμπαράσταση.

– Εντάξει, η ΕΔΑ τότε δεν– άρχισε να λέει με συγκαταβατικό, σχεδόν κουρασμένο ύφος ο Τόνι.

– Γιατί, μήπως στο Κόμμα ήμασταν καλύτεροι; τον έκοψε αμέσως ο Μπόγας. Άσ’ τα, ρε Αντωνάκη, άσ’ τα να πάνε, που σου λέω...! Το μόνο που ζητούσε τότε το Κόμμα είναι αυτό που ζητάει μια ζωή: να εξασφαλίσει τη μικρή του καρέκλα. Για νομιμοποίηση στη Βουλή αμέσως μετά τις εκλογές δεν συζητούσε τότε το Κόμμα; Το ξέχασες; Πήραν ποτέ χαμπάρι αυτοί οι “ηγέτες” εκεί έξω, τι συνέβαινε στην Ελλάδα το εξήντα πέντε; Κατάλαβαν ποτέ γιατί ο κόσμος εβδομήντα τόσες μέρες σκοτωνόταν στους δρόμους; Για ποιο λόγο σκοτώθηκε ο κακομοίρης ο Πέτρουλας;

– Δεν είναι ακριβώς έτσι... τα παραλές– άρχισε να ψελλίζει ο Τόνι, γυρνώντας κι αυτός το κεφάλι του κατά το μπουλβάρ κι αποφεύγοντας τα μάτια των συνομιλητών του.

– Το ξέρεις πώς είναι έτσι ακριβώς, αλλά δεν μπορείς να μιλήσεις, ειρωνεύτηκε ο Μπόγας, “δεσμεύεσαι”. Όμως γυρίζουν οι καιροί Αντωνάκη. Η Πράγα, η Πολωνία–

– Τι στο καλό έγινε πάλι στην Πολωνία; έκανε με πραγματική έκπληξη ο Τόνι και παραλίγο να χύσει το κρασί του.

Πάλι ο Θόδωρος βιάστηκε να εξηγήσει πολύ συνοπτικά για την πρόσφατη φοιτητική εξέγερση εναντίον του Γκομούλκα και άλλη μια φορά ο Τόνι βιάστηκε να σχολιάσει επιπόλαια πως «ακόμα και στις σοσιαλιστικές χώρες, τα αγάριστα παιδιά που γεννήθηκαν μετά τον πόλεμο, τα βρήκαν όλα έτοιμα». Κανέναν δεν ικανοποίησε η απάντησή του, ούτε βέβαια και τον Θόδωρο που, από σεβασμό στο στέλεχος, κράτησε μεν το στόμα του κλειστό, προτίμησε όμως να κατευθυνθεί κάπως βιαστικά προς την τουαλέτα.

– Πρόσεξε, καημένη μου, σχολίασε τότε ο Μπόγας, γιατί σε βλέπω να γίνεσαι χειρότερος κι απ’ τον Σεγκί.

– Ποιος είναι επιτέλους κι αυτός; έκανε φανερά ενοχλημένος από την εξέλιξη της όλης συζήτησης ο Τόνι και ανακάθισε δυο φορές στην καρέκλα του σαν να είχε πιαστεί.

– Ένας πουλημένος σοσιαλφασίστας! έκανε ξαφνικά ο νεαρός Σανιδόπουλος. Γενικός Γραμματέας του CGT. Που τόλμησε να καλέσει τα συνδικάτα σε απεργία μιας μέρας –ακούς μιας μέρας!– την ώρα που όλα τα εργοστάσια έβραζαν, πρόσθεσε.

Ο Τόνι, αφού του έριξε μια κοφτή ειρωνική ματιά μεγαλύτερου προς νεαρότερο, δοκίμασε πάλι και πάλι να υπερασπιστεί τη «φρόνιμη», όπως την αποκάλεσε, γραμμή του ΚΚΓ και του CGT. Πήγε μάλιστα, για να υπογραμμίσει τα λόγια του, να χτυπήσει θεατρικά τη γροθιά του στο τραπέζι (παρόλο που γενικά, ως συνδικαλιστική πρακτική, όταν βρισκόταν με νεολαίους πρόσεχε να κρατά την ψυχραιμία του), όμως ο Μπόγας, αντιδρώντας αστραπιαία, του κράτησε άλλη μια φορά σφιχτά το χέρι εμποδίζοντάς τον να ολοκληρώσει την κίνηση – κι αμέσως είπε με μια ήρεμη αυτοκυριαρχία που ερχόταν σε καταφανή αντίθεση αφενός με τη δύναμη που ασκούσε πάνω στον Τόνι και αφετέρου με τον εκνευρισμό του τελευταίου:

– Δεν τα κατέχεις καλά τα εδώ θέματα, Αντωνάκη... Άσε καλύτερα, τα παιδιά ξέρουν περισσότερα κι από μένα κι από σένα. Θέλοντας μάλιστα ο Μπόγας να υπογραμμίσει την άγνοια του Τόνι, με την ίδια καθησυχαστική φωνή, λες και μιλούσε εξ ονόματος των δύο νεαρών, ανέφερε (κάπως δασκαλίστικα είναι αλήθεια) ένα άρθρο του Ζορζ Μαρσέ, του Γενικού Γραμματέα του ΚΚΓ, που στις 3 Μαΐου, στην *Humanité*, ειρωνευόταν κι αυτός όπως ο Τόνι την εξέγερση, σαν να την είχαν ξεκινήσει τίποτε παλιόπαιδα, αλλά γρήγορα τα γεγονότα τον ξεπέρασαν αφού η κατάσταση (εδώ ο Μπόγας ύψωσε ελαφρά τη φωνή του) *ό,τι κι αν διακήρυσσε ο καθένας, απ' όπου κι αν προερχόταν, όπως κι αν την ερμήνευε, από ένα σημείο κι έπειτα, ήταν fait accompli**: τα οδοφράγματα ανάμεσα στην οδό Μουφτάρ, την Κλοντ Μπερνάρ και την πλατεία του Πάνθεον σκέπαζαν κάθε άλλη φωνή...!

Ο νεαρός Μπεν άρπαξε την ευκαιρία που έδινε η ανάλυση του Μπόγα και θύμισε την κρυφή συμφωνία της Γκρενέλ που μ' αυτήν ο μόλις αναφερθείς Σεγκί, δηλαδή το CGT, πίσω από την πλάτη της εξέγερσης, τα είχε κάνει πλακάκια με τον Πομπιντού. Έφτασε μάλιστα, με ένα ιστορικό άλμα (κοκκινίζοντας ελαφρά είναι αλήθεια), να παραλληλίσει τον προδοτικό χαρακτήρα αυτής της συμφωνίας με το σύμφωνο αμοιβαίας μη επίθεσης Μολότοφ-Ρίμπεντροπ του 1939! – γεγονός που εκνεύρισε αφάνταστα τον Αντώνη (μετά βίας συγκρατήθηκε να μην σκαμπιλίσει τον ατίθασο μικρό) ενώ έκανε τον Μπόγα να ξεσπάσει σε ασυγκράτητα, παρατεταμένα γέλια.

Ο Θόδωρος, που στο μεταξύ είχε επιστρέψει, προτίμησε κι αυτή τη φορά να μην μιλήσει, απλώς χαμογέλασε συγκαταβατικά. Σκεφτόταν πως η συμφωνία της Γκρενέλ έμοιαζε απελπιστικά πολύ, στη συμβιβαστική της λογική, με τη διακήρυξη των «πέντε σημείων», που κατά τύχη είχε πριν λίγο αναφέρει ο Μπόγας. Στενοχωριόταν που ο μυθικός ναυτεργάτης με τις αγωνιστικές περγαμηνές και τα τόσα χρόνια φυλακή δεν διαχειριζόταν ικανοποιητικά την καινούργια πραγματικότητα. Στενοχωριόταν που τον έβλεπε σχεδόν να βαριέται την

* Τετελεσμένο γεγονός.

πολιτική συζήτηση, σαν να μην είχε κανένα νόημα γι' αυτόν ή σαν να τον απασχολούσαν άλλα, σοβαρότερα πράγματα. Πραγματικά ο Τόνι φερόταν λες και γι' αυτόν ό,τι προβληματίζε εκείνους ήταν λυμένο από καιρό, πολύ καιρό πριν, κιόλας από το σαράντα τόσο.

Ευτυχώς όμως για κείνον η συζήτηση εξοστρακίστηκε για ένα διάστημα σε θεωρητικό επίπεδο. Η σχέση βάσης και εποικοδομήματος, από τα κεντρικά ζητήματα του Μάη, που διανοούμενοι όπως ο Ζαν Πολ Σαρτρ είχαν βάλει στην ημερήσια διάταξη, έκανε ακόμα και τον Μπόγα με τον Μπεν να διασταυρώσουν για λίγο τα ξίφη τους: σχετικά με το ποιο επηρεάζει πιο αποφασιστικά την εξέλιξη της κοινωνίας.

Εδώ ο νεαρότερος βιάστηκε να καταθέσει, ως νέος προσήλυτος στον σιτουασιονισμό, όλο το φρεσκοαποκτημένο του οπλοστάσιο, από το *La Société du spectacle** του Ντεμπόρ έως το *Traité de savoir vivre* του Βανεγκέμ. Όμως αυτά τα προς χρήση των νεότερων γενεών εγκόλπια, είχαν δεν είχαν έναν χρόνο που είχαν κυκλοφορήσει και κανείς άλλος στο τραπέζι δεν τα είχε υπόψη του. Ακόμα και ο ενημερωμένος για τα πάντα Θόδωρος απλώς «τα είχε ακουστά». Οπότε ο Μπεν υποχρεώθηκε να καταφύγει, προκειμένου να στηρίξει τις απόψεις του, σε αμιγώς μαρξιστικά πειστήρια και συγκεκριμένα στα *Grundrisse**, που ήταν πολύ της μόδας εκείνη την εποχή στη Σορβόνη.

Ωστόσο ο Μπόγας συνέχισε να επιμένει ότι όχι, παρόλο που οι θεσμοί, παρόλο που οι πολιτικές, παρόλο που οι θρησκείες, επηρεάζουν αποφασιστικά τις συνειδήσεις, οι τελευταίες, ναι, δεν αλλάζουν αποφασιστικά παρά μόνον από τα κάτω (επέμεινε πολύ σ' αυτή την έκφραση: «από τα κάτω») μέσα από τη ριζική δηλαδή ανατροπή της οικονομικής βάσης της κοινωνίας. Μαζί του έσπευσε τότε να συμφωνήσει κι ο Θόδωρος, παραθέτοντας με τη σειρά του πολλά τσιτάτα, από τον Λένιν κυρίως, αλλά και αποσπάσματα από μια έκδοση τσέπης της *Θεωρίας του μυθιστορήματος*, του Γκέοργκ Λούκατς, που μόλις είχε εκδοθεί σε γαλλική μετάφραση και που έφερε σε πραγματική αμηχανία τον νεοφώτιστο Μπεν επειδή αγνοούσε παντελώς τον (απ' ό,τι κατάλαβε σημαντικό) Ούγγρο θεωρητικό και το έργο του.

Από αυτή την τελευταία αντιπαράθεση ο Τόνι απείχε κανονικά. Κουραζόταν πια απελπιστικά με τις βασανιστικές συζητήσεις αυτού του τύπου. Όλα αυτά ήταν πράγματα που τα θεωρούσε εξ ορισμού “κουλτουριάρικα” και κατά συνέπεια “ρεφορμιστικά” (το διατύπωσε κατά λέξη: «στο τέλος τέλος, όλα αυτά τα κουλτουριάρικα δεν είναι παρά ρεφορμιστικά τερτίπια για να αποπροσανατολίζουν τον αγώνα»...) ιδιαίτερα τώρα που το παιχνίδι κρινόταν σε άλλα, “κρισιμότερα μέτωπα”, όπως είπε, με πρώτο και καλύτερο εκείνο του αντιδικτατορικού αγώνα.

* *Η κοινωνία του θεάματος - Πραγματεία σαβουάρ βιβρ* (βλ. και για τα δύο βιβλία Επίμετρο).

* *Σχεδιάσματα* (βλ. και Επίμετρο).

Η υπενθύμιση της δικτατορίας έφερε αμέσως αποτέλεσμα. Μπόγας, Θόδωρος και Μπεν σταμάτησαν αυτομάτως τους θεωρητικούς διαξιφισμούς τους κι όλοι μαζί (με πρώτο και καλύτερο τον Τόνι που εδώ αισθανόταν στα νερά του) άρχισαν να συζητάνε τόσο θορυβώδεια για τη χούντα στην Ελλάδα που κάποιοι στα διπλανά τραπέζια άρχισαν να τους κοιτάζουν λίγο περίεργα. Η νεανική αυθορμησία του Μπεν βρήκε ωστόσο τον τρόπο να “χώσει” πάλι τον Μάη στη συζήτηση: ανέφερε ένα σύνθημα που είχε γραφτεί στους τοίχους της Σορβόνης, «Pour vos vacances, n’allez pas en Grèce: vous y êtes déjà»*, και μάλιστα με ύφος που πρόδιδε ότι διόλου απίθανο να το είχε γράψει ο ίδιος...

Ήταν μεσημέρι όταν συναντήθηκαν Αντώνης και Τόνι. Τρεις ώρες μετά, κι ενώ ο ουρανός είχε βαρύνει σαν να ερχόταν βροχή, είχαν μείνει πάλι μόνοι. Τώρα το καφέ ήταν πιο ήσυχο. Οι νεαροί κάποια στιγμή αποχώρησαν: για τα μικρά μαθήματα, τις μικρές γυναίκες, τη μικρή ζωή τους – που ο καθένας την οραματιζόταν διαφορετική. Καθόντουσαν τώρα οι δυο Αντώνηδες σιωπηλά, ο ένας απέναντι στον άλλον, κι έπιναν αργές γουλιές από έναν τελευταίο καφέ αγναντεύοντας συλλογισμένοι την πολύχρωμη κίνηση στο μπουλβάρ – σαν να παρακολουθούσαν κάποιο έργο στο σινεμά. Δεν ήξεραν πότε θα ξανασυναντηθούν. Οι δρόμοι τους, έτσι κι αλλιώς, είχαν χωρίσει οριστικά απ’ τη στιγμή που ο Μπόγας εγκατέλειψε Κόμμα και Ελλάδα. Λίγο πριν αποχαιρετιστούν, ο Τόνι ρώτησε τον Μπόγα σμίγοντας κουτοπόνηρα τα μάτια του:

- Ξέρεις τίποτε γι’ αυτόν τον ανόητο τον Παναγούλη; Ο άλλος, σαν να μην έφτασε ποτέ στ’ αυτιά του η ερώτηση, ρώτησε με τη σειρά του:
- Πες μου, ρε συ Αντώνη, για να μην μείνω με την απορία. Αυτά που έκανε το εξήντα τρία η Μπέτι... για το Διάβημα του Απρίλη λέω κυρίως, έλα τώρα Αντωνάκη, είμαστε μόνοι εδώ, ομολόγησέ το, δεν τα ενέκρινε τελικά το Κόμμα, έτσι δεν είναι;
- Γιατί το λες αυτό; έκανε ενοχλημένα ο Τόνι κι έφερε ασυναίσθητα το χέρι στο μάγουλό του, επειδή σε μια αστραπή του μυαλού του σκέφτηκε το Χαστουκόδεντρο.
- Εντάξει, εντάξει, μου απάντησες, σχολίασε ο Μπόγας μ’ ένα ειρωνικό χαμόγελο και του πρότεινε το χέρι. Καλή συνέχεια σύντροφε, πρόσθεσε καθώς έσφιγγαν τα χέρια, κι άφησε τον Τόνι μόνο του να αναζητήσει τον δρόμο του μέσα από την πυκνή κίνηση του Σεν Μισέλ.

* Για τις διακοπές σας μην πηγαίνετε στην Ελλάδα: βρίσκεστε ήδη εκεί...

Έλληνας αντιστασιακός στη Βρετανία

Λονδίνο, Παρασκευή, 14 Ιουνίου 1968.

Ο Τόνι Αμπατιέλος, ο Έλληνας κομμουνιστής ηγέτης που αποφυλακίστηκε πριν τέσσερα χρόνια έχοντας εκτίσει ποινή 17 ετών στη φυλακή, έφθασε χθες στο Λονδίνο προκειμένου να «οργανώσει», όπως είπε, «την ανατροπή του νέου ελληνικού καθεστώτος». Ο Αμπατιέλος, που απέφυγε τη σύλληψη τον προηγούμενο χρόνο, όταν οι συνταγματάρχες κατέλαβαν την εξουσία, διέφυγε παράνομα εκτός Ελλάδος, όπως ανέφερε, χάρη στη «Νέα Αντίσταση».

Η Βρετανίδα συζύγος του Μπέτι –που είχε συλληφθεί και στη συνέχεια απελαθεί από τη Χούντα– τον συνάντησε στο αεροδρόμιο Χίθροου, όπου εκείνος έφτασε με πτήση από το Παρίσι. Του χορηγήθηκε η τρίμηνη άδεια «επισκέπτη». Χθες το βράδυ το ζευγάρι επισκέφτηκε εξόριστους Έλληνες στο Λονδίνο προκειμένου να οργανώσουν από κοινού την αντίσταση στην Ελληνική Κυβέρνηση. Ο κ. Αμπατιέλος, 54 ετών, δήλωσε ότι «η χούντα σημαίνει την ανατροπή όλων των ιδανικών για τα οποία αγωνιστήκαμε στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο».